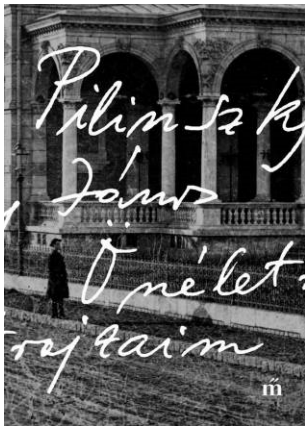

MACZÁK IBOLYA

Pilinszky János: Önéletrajzaim

Magvető Kiadó
Budapest, 2021
140 oldal, 2999 Ft

A Magvető Pilinszky János-sorozatának *Önéletrajzaim* című darabja igen szerencsés csillag alatt született: a kettős Pilinszky-évforduló évében látott napvilágot, és a szöveg-gondozást végző, egyben az utószót és a jegyzeteket összeállító Bende Józsefnek arra is lehetősége nyílt, hogy egy pár hónapja felfedezett kézirat e műhöz kapcsolódó részeit is a kötetbe szerkessze. A szerző műveit érintő újabb hazai szövegkiadások sok esetben eleve eltérnek a megszokottól: az *Önéletrajzaim* tehát jól érzékelhetően egy évtizedek során kiérlelt gyakorlat fontos reprezentánsa. A fentiekén kívül a kiadvány magában foglalja az utóbbi évek Pilinszky-filológiájának egyik legfontosabb „találatát” is – ez ráadásul épp azt a művet érinti, amely motívumai révén számos egyéb Pilinszky-művel tart rokonságot. Jelen ismereteink szerint éppen e motívumcsoporttól várhatjuk az életmű jobb megismerésének újabb fontos állomását a közeljövőben.

A Pilinszky-életműről általánosságban elmondható, hogy széleskörű érdeklődés, ám sok esetben némi gyanakvás, illetve értetlenség kísérte – különösen a drámákat és a prózai alkotásokat. (Egyik szélsőséges példaként említendő, hogy a megjelenés idején tényregényként értelmezték egyes elemzők a *Beszélgetések Sheryl Shuttonnal* című művét.) Ebből adódóan különösen szerencsésnek tarthatjuk, hogy – elsősorban Hafner Zoltán szövegkiadói tevékenysége, valamint a szerencsés forrásadottságok révén – rendkívül gazdagon jegyzetelt Pilinszky-kiadások láthattak napvilágot. Ezek nemcsak a kutatók, hanem az érdeklődő nagyközönség számára is fontos adatokat tettek közzé, amelyek nagyban segítettek az életmű jobb megismerését, értelmezését. Azt gondolhatnánk, hogy az ilyen típusú nyomtatott kiadványok a digitalizáció és az idő előrehaladtával veszítenek jelentőségükből – annál is inkább, mivel a Pilinszky-életmű (jelentős hányada) is fellelhető a Digitális Irodalmi Akadémia anyagai között. Ám a nyomtatott változat sajátos élménnyel ajándékoz meg: áttekinthetővé, befogadhatóvá és a szó szoros értelmében

kézzelfoghatóvá teszi a szövegeket, szövegösszefüggéseket. Ezzel együtt megadja a továbbgondolás lehetőségét és indukálja is azt.

Az *Önéletrajzaim* című kiadvány a felsorolt szerencsés körülmények mellett is hatalmas munkát igénylő, rendkívüli filológiai teljesítmény. Maga az alapszöveg ugyanis éppen filológiai szempontból a legproblematisabb. Már csak azért is, mert olyan műről van szó, melynek befejezését a szerző halála megakadályozta. Ráadásul az is ismeretes, hogy a tervezett befejezés előtt két évvel hunyt el – nem tudható, hogy milyenre tervezte az elkészült anyagot. Az a fennmaradt szövegrészek nyomán is egyértelmű, hogy Pilinszky folyamatosan változtatott a koncepción. (A jelen kiadványban is számos példát találunk erre: egy interjúban úgy nyilatkozott, hogy a *Hármasoltár* című részt szánja az első fejezetnek, máshol arról írt, hogy a *Szabadesés* első mondatai lesznek a tervezett mű kezdősorai, és több ízben is utalt egyfajta kerettörténet lehetőségére is.)

Nem könnyíti meg a szöveg publikálását és értelmezését az sem, hogy tervezett műfaja (Pilinszky megfogalmazása szerint „vertikális regény”) ismeretlen az irodalomban, jól látható jellemzője viszont a heterogenitás: az eredeti elgondolás szerint minden szereplő valamilyen módon azonos a szerző alakjával, ám ezek minimális hasonlóságot sem mutatnak, még a megszólalás szintjén sem (bizonyos életrajzok egyes szám első személyben, mások harmadik személyben, illetve e kettő váltakozásával szerepelnek). Vagyis egy szövegkiadás esetén igen nehéz meghatározni, hogy mely fennmaradt anyagok tartozhatnak a kiadandó szövegkorpuszhoz.

Joggal merül tehát fel a kérdés, hogy mi is indokolja e problematikus, töredékes, számos tekintetben bizonytalan státusú szöveg publikálását – ráadásul önálló kötetben. A Bende József által összeállított kiadványból egyértelműen kitűnik, hogy számos érv szól mellette: a kapcsolódó szerzői jegyzetek 1964-ben kezdődnek, vagyis az életmű jelentős hányadában jelen volt ez a terv. Másrészt – a bizonytalan műfaji besorolás és az igen esetleges szerzői jegyzetek ellenére – egyértelmű jellemzője egyfajta összegző szándék, ebben az értelemben tehát valóban egyfajta „pályakép”. Ez filológiai síkon is megnyilvánul: a szövegben számos emblemikus Pilinszky-mű motívumai megjelennek a *Négysorostól* kezdve az operalibrettókban is megjelenő őrült lány alakjáig. A „vertikális regény” ismert részei tehát jelen állapotukban is értelmezik, magyarázzák, egységbe foglalják az életmű számos jelentős darabját. A kiadvány ismeretében igaznak tekinthetjük Jelenits István szavait: „úgy érezzük, mintha [Pilinszky] mégis ránk hagyta volna azt a művet, amelynek megírására már nem volt ideje.”

A fentiek nyomán tehát nem meglepő, hogy a *Magvető* elegáns, karcsú kiadványában Pilinszky-szövegének többszörösét teszik ki a befogadót, illetőleg a művek értelmezését segítő fejezetek, azaz a szerző kapcsolódó kisebb-nagyobb feljegyzései, levelei, a vele készült interjúk vonatkozó részletei – érdemes lett volna ezeket részletezve is feltüntetni a tartalomjegyzékben. Külön kiemelendő, hogy az újonnan fellelt kézirat kapcsolódó részei fotómásolatban is szerepelnek a kiadványban.

Kétségtelen, hogy az eddig ismeretlen anyag joggal keltett érdeklődést az elmúlt időszakban, ám nem mehetünk el szó nélkül a kiadványban szereplő (meglátásunk szerint még fontosabb) filológiai adatcsoporthoz. A kötet 74. lapján olvasható adat szerint a *Hármasoltár* egyik fejezetét (egy kihúzott Pilinszky-jegyzet szerint) „Dosztojevszkij árvácskájá” értelmezi. Ehhez kapcsolódik egy nagyszerű filológiai mikroelemzés: mindez utalás Dosztojevszkij *Nyetczka Nyezvanova* című művére – ez utóbbi mű egyik fejezetének átirata az *Ónix* Beá-

ta rész. Ennek segítségével pontos és igazolható információk nyerhetők Pilinszky munkamódszeréről és az orosz szerzőhöz fűződő kapcsolatáról, utat nyitva számos további elemzés felé. Ráadásul egy olyan töredékes mű a forrás, mely alig ismert Magyarországon. A kötet függelékében szereplő szövegválogatás is fontos (eddig nem vizsgált) filológiai összefüggéseket érint, melyeknek a magyar filmtörténetben is különös szerep jut. A korábban publikált Pilinszky-levelezésből ismert, hogy Pilinszky épp az *Önéletrajzaim Hármastólár* című részét ajánlotta Bódy Gábornak egy tévéjáték forgatására. Ismereteink szerint ez nem készült el, ám Bódy *A kutya éji dala* című filmjébe került egy olyan Pilinszky-utalás, amely az *Önéletrajzaim Simon Áron* fejezetében is szerepel. Jelen kötet magyarázatai között szerepel egy olyan interjúrészlet, amely éppen e szöveget magyarázza, értelmezi, s ennek révén pontosabb képet kaphatunk a film jelképrendszeréről is.

Pilinszky *Önéletrajzaim* című töredékének újabb kiadása tehát számos tekintetben gazdagítja az olvasóközönséget. Jelenits István szavait idézhetjük erre vonatkozóan is: „Akárhogy is: ez a prózai életmű önmagában is tündökölni kezd.” Igényes, jó kiadások révén különösen.

